

ABD’NİN AFGANİSTAN’DAN ÇEKİLME SÜRECİNİN YAZILI MEDYADA SUNUMU

Hülya ÖZKAN RIGIDERAKHSHAN¹

ÖZET

ABD, 11 Eylül saldırılarından sonra terörizm ile mücadele etmek iddiasıyla Afganistan’a müdahalede bulunmuş ve 20 yıl süren işgal sürecini başlatmıştır. ABD’nin 20 yıl sonra Afganistan’dan çekilme kararı almış olması hem bölge ülkeleri açısından hem de uluslararası güç dengeleri açısından önem arz etmiş ve dikkatle takip edilmiştir. Medya da geri çekilme sürecinde yaşananları ve Afganistan’da başlayan yeni yönetimin inşa sürecini kamuoyu ile paylaşmak için gelişmeleri yakından izlemiştir. Bu çalışmada Türkiye’deki yazılı medyanın ABD’nin Afganistan’dan çekilme sürecinde yaşananları ne sıklıkla ve nasıl bir yaklaşım çerçevesinde aktardığı incelenmiştir. İçerik analiz yöntemiyle incelenen 17 ulusal gazetenin haber ve bilgi aktarma görevlerini yerine getirirken inşa ettikleri gündemler Amerika’nın Afganistan’dan çekilme süreci bağlamında irdelenmiştir. Gazetelerin Afganistan’daki süreci hangi temalar ile sundukları, Afganistan’daki yeni yönetime ve aktörlere ilişkin yargılarının ne yönde olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Gazetelerde yer bulan haber içeriklerinde Afganistan’daki sürecin birbirinden farklı sıklıklarda ve bakış açıları ile değerlendirilerek okurlara aktarıldığı saptanmıştır. Gazeteler kendi ideolojik yaklaşımları doğrultusunda sürecin aktörlerini konumlandırmış ve gelişmeleri kamuoyu ile paylaşmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Medyada Taliban, Afganistan-ABD, gazeteler, Afganistan.

THE PROCESS of USA WITHDRAWAL FROM AFGHANISTAN in the PRINTED MEDIA

ABSTRACT

After the September 11 attacks, the USA intervened in Afghanistan with the claim of fighting terrorism and started the occupation process that lasted for 20 years. The decision of the USA to withdraw from Afghanistan after 20 years was important both for the countries in the region and for the international balance of power and was followed carefully. The media also closely followed

¹ Hülya Özkan Rigiderakhshan, Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, hulya.ozkan@asbu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4827-664X.

the developments to share with the public what happened during the withdrawal process and the construction process of the new administration that started in Afghanistan. In this study, it has been examined how often and with what approach the print media in Turkey conveyed what happened during the US withdrawal from Afghanistan. The agendas of 17 national newspapers, which were examined by the content analysis method, while they were fulfilling their news and information transfer tasks, were examined in the context of the US withdrawal process from Afghanistan. It has been tried to determine with which themes the newspapers presented the process in Afghanistan and what their judgments were about the new administration and actors in Afghanistan. In the news content in the newspapers, it was determined that the process in Afghanistan was evaluated with different frequencies and perspectives and conveyed to the readers. Newspapers positioned the actors of the process in line with their ideological approaches and shared the developments with the public.

Keywords: *Taliban in the media, Afghanistan-USA, newspapers, Afghanistan*

1. GİRİŞ

11 Eylül saldırıları yalnızca ABD'yi değil Ortadoğu'da bölgesel ve yerel aktörleri etkileyen sonuçlar doğurmuş; saldırılar takiben yeni küresel konjonktürün gelişmesi, düşmanların ve dostların yeniden tanımlanmasına, 1980'lerin sonuna kadar esas olarak komünist tehdidin egemen olduğu jeopolitik kodların yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Yeni jeopolitik kod artık 'komünist dünya'ya karşı yürütülen ideolojik savaşlar değil, terörizme karşı savaş olmuştur (Güney ve Gökcan, 2010: 26).

Saldırılarından kısa bir süre sonra ABD Başkanı George W. Bush yaptığı açıklamada saldırıları yapanlara gerekli cevabın verileceğini ve failerin kimler olduklarını bulacaklarını söyleyerek terörizme karşı küresel bir propaganda/savaş başlatmıştır. ABD, 11 Eylül saldırıları sonrasında teröre destek verdiği gerekçesi ile yeni "düşmanlar" hedef göstermeye başlamıştır. ABD'nin bu yeni düşman tanımı terör şebekelerine sağladıkları destek doğrultusunda belirlenmiştir. Bush'un açıklamalarından dört hafta sonra ise saldırıların faili olarak Usame Bin Ladin liderliğindeki El-Kaide gösterilmiştir (voanews, 2021). El Kaide'nin Taliban kontrolündeki bölgelerde korunduğuna inanılıyordu, bu nedenle terörle mücadelede Afganistan hedef alınmalıydı. Bu açıdan terör ağlarının ortaya çıkması ve hayatta kalması için gerekli koşulları sağlayabilecek herhangi bir "başarısız devlet", olası bir tehdit ve düşman olarak değerlendirilmiştir (Güney ve Gökcan, 2010: 27).

Taliban rejiminin El-Kaide'ye destek verdiği açıklanarak doğrudan hedef gösterilmiş ve 11 Eylül saldırılarından yaklaşık iki ay sonra ise Afganistan'a müdahale başlamıştır. ABD'nin Afganistan'a yönelik başlattığı operasyonlar neticesinde Taliban rejimi devrilmiş ve Afganistan'da "yeniden inşa" süreci başlatılmıştır.

Kasım 2001'de Almanya'nın Bonn şehrinde Birleşmiş Milletler düzenlenen konferans ile Afganistan'da kurulacak yeni hükümete dair yol haritası görüşülmüştür. Bonn'da uzlaşmaya varılan konuları kapsayan bir anlaşma ile Afganistan'daki yeni ulusal devletin kurulma süreci resmen başlamıştır (Rad, Derkhor, ve Sadati, 2012: 116). Bonn'da alınan karara göre halk oyu ile Loya Jirga (Halkların Büyük Meclisi) oluşturulması gerektiği belirtilmiştir.

Ocak 2002'de ise Afgan ve Japon sivil toplum örgütleri ile BM temsilcilerinin katılımıyla Tokyo'da düzenlenen bir konferans ile Afganistan'ın "yeniden inşa" sürecinin ekonomik boyutu masaya yatırılmış ve gerekli imar çalışmalarına dair yapılacak görüşülmüştür. ABD müdahalesi sonrası kurulan geçici yönetimin ihtiyaçları; alt yapı, elektrik, yol ve su gibi temel ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin kararlar alınmıştır (hurriyet.com, 2001).

ABD'de Barack Obama dönemiyle birlikte Afganistan politikası yeniden gözden geçirilmiş ve çeşitli değişiklikler söz konusu olmuştur. Obama'nın Afganistan'a yönelik politikasında yumuşak gücün askeri güce kıyasla daha etkin bir biçimde kullanılması gerektiği savunulmuştur. Obama'nın sorunu tek başına silahlı mücadele ile çözmenin mümkün olmadığını farkına vararak ülkedeki sivil kapasiteyi artırma girişimiyle öncelikle yerel unsurların, yani Afgan halkının kendi yaşam alanını kontrol etmesinin sağlanması, daha sonra da ülkesinin geleceğinde söz sahibi olabilmesi hedeflenmiştir. Obama sadece farklı ülkelerden savaşan unsurları bir araya toplama çabasında olmamış, mevcut Afgan hükümeti, Taliban dahil yerel otoriteler, bölge ülkeleri ve uluslararası ortaklar ile uzlaşma yolunu seçmiştir. (Demirtepe ve Erdoğan, 2013). Ona göre, Bush politikaları Afganistan'da bir çıkmaz meydana getirmiştir. Bu çıkmazın ortadan kaldırılması için ABD, merkezi hükümetin gücünü sağlamlaştırılmalıdır. Aksi takdirde, terör gruplarının tekrar ortaya çıkması söz konusu olabilir. Bu gereklilik aslında Afganistan'ın ABD güdümünde kalmaya devam etmesinin sağlanması gibi bir hedef ortaya koymuştur (Acet ve Doğan, 2017: 68).

Şubat 2020'ye gelindiğinde ise ABD baş müzakerecisi Halilzad ve Taliban arasında Afganistan'daki ABD güçlerinin geri çekilmesinin önünü açan bir anlaşma imzalanmıştır. Joe Biden'ın başkanlık görevine

gelmesiyle geri çekilme tarihi 31 Ağustos 2021 tarihine ertelenmiş ve söz konusu barış anlaşması çerçevesinde Afganistan'dan çekilme süreci tamamlanmıştır.

ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi hem bölge ülkeleri için hem de uluslararası siyaset açısından önem arz eden bir gelişme olmuştur. Geri çekilme sürecine dair değerlendirmeler arasında ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ABD'nin Vietnamda'ki başarısızlığına benzetildiği ya da ABD'nin bölgedeki misyonunu tamamladığı yönündeki görüşler ön plana çıkmıştır.

Afganistan'da yaşanan sürecin dünya kamuoyu ile paylaşılması hususunda medya kritik bir rol oynamıştır. Pek çok ülkenin basın mensubu bölgede bizzat bulunarak yaşananları anlık olarak aktarmıştır. Türkiye medyası da gelişmeleri yakından takip ederek kamuoyunu haberdar etmiştir.

Gündem belirleme yaklaşımı çerçevesinde, Türkiye'deki ulusal gazetelerin Amerika'nın Afganistan'a yönelik 20 yıl süren müdahale/işgal sürecinin son bulmasını, uluslararası siyaseti etkileyen önemli bir olayda okurlarını bilgilendirmek için sürece dair haberlere ne kadar sıklıkla yer verdiği ve gelişmeleri hangi bağlamlar çerçevesinde ön plana çıkardığı çalışmanın temel amacıdır.

Bu amaç doğrultusunda uluslararası basının yakından takip ettiği ABD-Afganistan savaşının sona erme sürecinin Türkiye medyasında nasıl ve ne sıklıkla yer bulduğu incelenmiştir. Amerika'nın Afganistan'dan çekilme kararı aldıktan sonra Afganistan'dan tahliyeleri başlama süreci dikkate alınarak son Amerikan askerinin Afganistan'dan ayrıldığı tarihe kadar ki sürecin Türkiye medyasına nasıl yansıdığı üzerine yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda tahliye uçaklarının Kabul Hamiz Karzai Havaalanından hareket ettiği 16 Ağustos 2021'in ertesi gününden başlanarak son Amerikan askerinin Afganistan'dan ayrıldığı 31 Ağustos 2021'in ertesi günü olan 1 Eylül 2021 tarihine kadar ki süreçte Türkiye medyasında tahliyenin ve işgalin son bulmasına ilişkin haberlerin içerik çözümlemesi yapılmıştır.

Araştırmanın alt amaçları şu sorular çerçevesinde belirlenmiştir;

- 1- İçerik analizine dahil edilen gazetelerin 16 günlük süreçte Amerika'nın Afganistan'dan çekilmesine ilişkin yer verdikleri haber sayılarında farklılıklar söz konusu mudur? Farklılıklar var ise ne yöndedir?

- 2- İncelenen gazetelerin 16 günlük süreçte Amerika'nın Afganistan'dan çekilmesine ilişkin yer verdikleri haberlerin yerleri arasında farklılıklar söz konusu mudur? Farklılıklar var ise ne yöndedir?
- 3- İncelenen gazetelerin 16 günlük süreçte Amerika'nın Afganistan'dan çekilmesine yönelik yaklaşımları ne düzeydedir? Farklılaşma var mıdır? Varsa ne yöndedir?
- 4- İncelenen gazetelerde Amerika'nın Afganistan'dan çekilme sürecine ilişkin oluşturulan gündemler arasında fark var mıdır?
- 5- İncelenen gazetelerde Afganistan'daki yeni yönetim sürecine ilişkin (Taliban yönetimine dair) yaklaşımlarda farklılıklar var mıdır? Varsa ne yöndedir?

Çalışmanın temel amacına uygun olarak 17 Ağustos 2021-1 Eylül 2021 tarihleri arasındaki 16 günlük süreçte Türkiye medyasının tirajı yüksek olan 17 gazetenin birinci sayfaları içerik analizine dahil edilmiştir. Bu kapsamda çalışmaya Akşam, Birgün, Cumhuriyet, Diriliş Postası, Hürriyet, Karar, Korkusuz, Milat, Milli Gazete, Milliyet, Sabah, Sözcü, Takvim, Türkiye Gazetesi, Türkgün, Yeni Akit ve Yeni Şafak gazeteleri dahil edilmiş olup; spor, ekonomi, magazin gibi özel bir hedef kitleye hitap eden gazeteler içerik analizine dahil edilmemiştir.

İçerik analizine dahil edilen gazetelerin haber ve bilgi aktarma görevlerini yerine getirirken inşa ettikleri gündemler Amerika'nın Afganistan'dan çekilme süreci bağlamında incelenirken, Türkiye'deki ulusal gazetelerde hangi olaylara odaklanıldığı ve gündeme hangi konuların öncelikli olarak taşındığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Afganistan'daki yeni süreç ve aktörlere ilişkin gazetelerin yargıları da irdelenmiştir.

2. MEDYANIN GÜNDEM BELİRLEMESİ

Çoğulcu yaklaşımlar çerçevesinde medyanın etkilerinin uzun dönemli ve dolaylı olduğunu ileri süren çalışmaların başında Maxwell McCombs ve Donald L. Shaw tarafından geliştirilen gündem belirleme yaklaşımı gelmektedir. Medyanın önceliklerinin halkın önceliklerini belirlediği görüşünü ileri süren McComb ve Shaw'a göre medya bir belli konulara dikkat çekerek, yer vererek bireylerin ne hakkında düşünüp bilgi sahibi olmaları gerektiği hususunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Böylelikle medya gündemi belirlemektedir (1972: 177). Medyanın bu gücü, ne düşüneceğimizi söylemede başarılı olmasa da ne hakkında düşüneceğimizi söylemede oldukça etkilidir (Cohen, 1963: 13).

Gündem belirleme yaklaşımına göre; halkın birtakım konuların önemini kavramaları medyanın konuyu ele alış biçimiyle açıklanabilmektedir. Bu yaklaşıma göre medyanın önemli gördüğü konular halkın da önemli olarak algıladığı konularken, medyanın yer vermediği konular ise önemsiz şeklinde algılanmaktadır. McComb ve Shaw yapmış oldukları çalışmada medyanın kamunun gündeminin belirlenmesinde nedensel bir etkiye sahip olma olasılığını tespit etmişlerdir (Severin ve Tankard, 1994: 371).

Temel hipotezi medyanın kamunun ne hakkında düşüneceğini belirleme görüşüne dayanan gündem belirleme yaklaşımına göre, kitle iletişim araçları yer verdikleri içerikleri sunuş yoluyla kamuoyunun üzerine konuştuğu ya da düşündüğü konuları yani kamunun gündemini belirlemektedir. Kitle iletişim araçlarının bir konuya ayırdığı zaman ve yer miktarı ile izleyicilerin söz konusu konuya ilişkin ilgi düzeyleri ve konunun önemliliğine dair yargıları ile yakından ilgilidir (Yüksel, 2004: 243-244).

Dolayısıyla medyanın geniş yer ve zaman ayırdığı konular halkın da öncelendiği konular olmaktadır. Zira gündem belirleme yaklaşımın temelinde medyanın yer verdiği konulara dair halkın görüşlerinin sunulan içeriklerden etkilendiği varsayımı yatmaktadır. Medyanın kamuyu ilgilendiren konularda önde gelen enformasyon kaynağı olması da bu durumun önemli bir diğer nedenidir (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 146).

Medyanın habercilik bağlamında haber üreten değil “olayları yeniden üreten”, anlamlandıran yeni konumu itibarıyla kendisine atfedilen gücü aşmış durumdadır. Bu bağlamda medyada içerik oluşturulmasında medyanın günlük pratikleri, kurum yapısı, bireylerin algı durumları, alan dışı ve ideolojik aşamalar etkili olmaktadır. Medya çalışanlarından kaynaklanan etkilerde gazetecilerin ideolojileri, eğitim seviyeleri, etnik kökenleri değer yargıları, cinsiyetleri gibi faktörler belirleyici olurken (İrvan, 1997: 130-132), kurum yapısıyla ilişkili olarak ise yayın politikası, finansal ilişkiler belirleyici olmaktadır. Hakeza gazeteci ve haber kaynağı arasındaki ilişki, baskı gruplarının dayatmaları ve lobicilik faaliyetleri ise kurumsal yapı dışındaki haber yapım sürecine etki eden dış etkenlerdir (Yüksel, 2001: 72).

Siyasal gündem oluşturulmasında siyasal iktidar için medya, gücün ve egemenliğin devamlılığının sağlanması, onay mekanizması ve kimi zaman ise meşruiyet sağlama aracı şeklinde konumlanmaktadır. Medya aracılığı ile desteklenen ideoloji, parti ya da aday için uygun yayın politikası geliştirilerek, desteklenen tarafın yararına kamuoyu oluşturulur.

Savaş dönemlerinde ise medyanın gündeminde neyin yer alacağı, gazetecinin görev ve sorumlulukları değişkenlik göstermeye başlar. Savaş süreçlerinde habercilerin kendi ülkelerine karşı sorumlulukları, ulusal ve uluslararası düzeyde konulan kısıtlamalar ve yasaklar gazetecinin haber içeriğini inşası üzerinde oldukça etkilidir (Duran, 2000: 79). Böyle bir atmosferde medya kuruluşlarına aktarılan haber içerikleri üzerinde aynı zamanda medya kuruluşunun yayın politikası ve çıkarlarından kaynaklı kısıtlamalar da eklenince, kamuoyuna gelişmelere dair belli bir sınırlı bir çerçeve sunulmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada elde edilen veriler, içerik analizi yöntemi aracılığı ile analiz edilmiştir. İçerik analizi iletişim sürecinde aktarılan içeriğin sistematik ve nicel bir biçimde araştırılmasıdır (Berelson, 1952: 18). İçerik analizinde; sözlü ve yazılı biçimde verilen ilk etapta belirlenmiş amaçlar doğrultusunda sınıflandırılarak, tespit edilen değişkenlerin ölçülmesi ve saptanan bu değişkenler temel alınarak, değişkenlerin birbirleri ile olan ilişkileri dikkate alınarak anlamlar çıkarmak üzere kategorilerin oluşturulması şeklinde bir yaklaşım söz konusudur (Fox, 1969: 646).

Sistematik, nesnel ve nicel bir teknikte birlikte içeriğin betimlenmesi şeklinde karşımıza çıkan içerik analizi, sosyal gerçeğe dair çıkarımların gözlem yapılarak elde edilmesini amaçlamaktadır. Dolayısıyla içerik analizinin nesnellik, sistemlilik ve genellik özelliklerini taşıması gerektiği (Berelson, 1952: 18), bu özelliklerin yöntemin birincil öneme sahip özelliklerinden olduğu anlaşılmaktadır.

İçerik analizinde temel amaç elde edilen yazılı, sözel ve diğer verileri sayısal verilere dönüştürmektir. İçerik analizi yapılırken öncelikle araştırmanın hipotezleri oluşturulur. Daha sonra ise araştırmaya konu edinilen sorunun popülasyonu belirlenir. Söz konusu popülasyona uygun örneklem seçilir ve çözümleme birimi seçilerek tanımlanır. Çözümlenecek içerik kategorileri belirlenerek bir nicelikselleştirme sistemi oluşturulur. Ardından ise belirlenmiş tanımlara uygun içerikler kodlanarak toplanan veriler çözümlenip sonuç çıkarılır, kanıtlar aranır (Atabek, 2007: 26).

3.1. Kodlama Cetveli

Araştırmada içerik analizi ile oluşturulan kategorilerdeki metin çözümlemeleri yapılırken gelişmelere yer verilme sıklığı, haberlerin sayfadaki yeri, haber başlığının tonu, haberin ana teması, haberde oluşturulan temanın süreç ile ilişkisi, habere konu olan aktörler için tercih

edilen ifadeler, gelişmelerin olumlanarak ya da olumsuz ifadeler ile okura yansıtılırken kurulan bağlamsal arka plan gibi faktörler göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırma kapsamında kategorilerin uygulanması için çalışmanın kapsamını belirleyen 17 Ağustos 2021-1 Eylül 2021 tarihleri arasında Amerika'nın Afganistan'dan çekilme sürecinin doğrudan veya dolaylı bir biçimde konu edinildiği haberlerde çeşitli kodlama birimleri oluşturulmuştur. Kodlama birimi biçimsel ve içeriksel olacak şekilde oluşturulurken belirlenen değişkenler aşağıda belirtilmiştir.

Gazetenin Adı: Araştırma kapsamında biçimsel ve içeriksel olarak incelenen gazeteler aşağıdaki gibi sıralanmıştır; Akşam, Birgün, Cumhuriyet, Diriliş Postası, Hürriyet, Karar, Korkusuz, Milat, Milli Gazete, Milliyet, Sabah, Sözcü, Takvim, Türkiye Gazetesi, Türkün, Yeni Akit, Yeni Şafak.

Haberin Yayınlandığı Tarih: Analiz edilen haber/makalelere ait tarih aralığı 17 Ağustos 2021- 1 Eylül 2021 tarih aralığını kapsayıcı şekilde belirlenmiştir. Amerika'nın Afganistan'dan çekilme sürecine ilişkin haberlerin gazetelerin hangi tarihli yayınlarında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu tarih aralığı seçilirken Amerika'nın tahliye sürecini başlattığında yaşanan gelişmelere karşı gazetelerin tutumu ve Afganistan'da başlayan yeni döneme dair yaklaşım tespit edilmeye çalışılmıştır.

Haberin Yeri: Gazetelerin birinci sayfalarında Amerika'nın Afganistan'dan çekilme sürecine ilişkin yer verilen haberlerin sayfanın hangi alanına konumlandırıldığı tespit edilmiştir. Bu hususta manşet (M), Sürmanşet (SM), sağ-sol sütun (ST) ve sayfa eteği (SE) şeklinde bir sınıflandırma yapılmıştır. Gazetelerin gelişmeleri aktarırken haberi konumlandıkları alanlar olaya/gelişmeye atfettikleri öneme dair önemli ipuçları vermektedir.

Haber Başlığının Tonu: Yer verilen haber için belirlenen başlık gazete okuyucusu açısından dikkat çeken ilk unsur arasındadır. Bir yönüyle başlık aslında aktarılmak istenen içeriğin bir özeti şeklinde okuyucuya sunulmaktadır. Bu nedenle haberin tonuna dair analiz yapılırken metnin başlığı son derece önemli bir gösterge olarak ele alınmaktadır. Çalışma kapsamında içerik analizine dahil edilen haber metinlerinin başlıkları göz önünde bulundurularak kullanılan ifadeler betimleyici (B), yorum (Y) ve alıntı (A) şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmanın yapılabilmesine zemin hazırlayan başlıkları ise aşağıdaki gibi örneklendirebiliriz;

Betimleyici;

Türk vatandaşları tahliye edildi (17 Ağustos 2021, Yeni Şafak)

300 bin Afgan göçmen İran sınırında (29 Ağustos 2021, Cumhuriyet)

Afganistan'dan tahliyeler sürüyor (20 Ağustos 2021, Diriliş Postası)

273 Türk vatandaşı İstanbul'a getirildi (20 Ağustos 2021, Milli Gazete)

Yorum;

Yüzüstü bıraktı (17 Ağustos 2021, Yeni Şafak)

Hiçbir yere gitmiyoruz (31 Ağustos 2021, Yeni Şafak)

İki arada bir Kabil'de (24 Ağustos 2021, Milliyet)

Utançla tamamlandı (1 Eylül 2021, Milliyet)

Alıntı;

“İşgalcilere ek süre vermeyeceğiz” (25 Ağustos 2021, Milli Gazete)

“Türkiye dostumuz” (31 Ağustos 2021, Milat)

“Asker Kabil'de kalmalıdır” (17 Ağustos 2021, Milliyet)

“Ülkemizin çıkarı için her türlü iş birliğine hazırız” (19 Ağustos 2021, Milliyet)

Haberin Ana Teması: Amerika'nın Afganistan'dan çekilme sürecinin ve Afganistan'daki yeni yönetimin haberlere konu edilirken hangi ana temalar üzerinden gazete okurlarına aktarıldığı saptanmaya çalışıldığında haber içeriklerinde ön plana çıkan ana temalar şunlar olmuştur; “yönetim süreci”, “tahliye”, “Taliban”, “saldırı/patlama”, göç.

Haberde Taliban Yönetimine Yönelik Yargı: Çalışma kapsamında analiz edilen haber içeriklerinde Amerika'nın Afganistan'dan çekilmesiyle birlikte ülkede yönetime geçen Taliban'a yönelik tutum tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu hususta haberlerde Taliban'a yönelik yargının kullanılan ifadeler üzerinden saptanması hedeflenmiş ve bu doğrultuda çalışma kapsamındaki haberler bütüncül bir biçimde tahlil edilip, “olumlu”, “olumsuz” ve “nötr” şeklinde bir sınıflandırılma yapılmıştır. Bu sınıflandırmanın yapılabilmesine zemin hazırlayan ifadeler ise aşağıdaki gibi örneklendirilmiştir;

“olumlu”;

Elbiseleri Bile Son Moda (21 Ağustos 2021, Takvim)

Kandahar'da Biradere Özel Karşılama (19 Ağustos 2021, Yeni Şafak)

Taliban Genel Af İlan Etti (18 Ağustos 2021, Diriliş Postası)

“olumsuz”;

Emperyalizm ve gericilik yok etti (17 Ağustos 2021, Birgün)

Şeriatı geçit yok (18 Ağustos 2021, Birgün)

Zulümden kaçış (17 Ağustos 2021, Sözcü)

“nötr”;

Kabil'den son uçak kalktı (31 Ağustos 2021, Milliyet)

Kabil kan gölüne döndü: 12'si ABD askeri, 60 ölü (27 Ağustos 2021, Sabah)

Kabil kan gölü (28 Ağustos 2021, Türkgün)

4. BULGULAR: GAZETELERDE ABD'NİN AFGANİSTAN'DAN ÇEKİLME SÜRECİ

Çalışmanın bu bölümünde ABD'nin Afganistan'da fiili varlığının son bulunduğu 31 Ağustos 2021 tarihinden önce ülkede devam eden tahliyelerin, yönetim sürecinin ve diğer gelişmelerin Türkiye medyasında nasıl ve ne kadar yer bulduğu içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu bağlamda dünya medyasında geniş yer bulan 16 Ağustos 2021 tarihindeki tahliyelerden başlanarak son Amerikan askerinin de ülkeyi terk ettiği tarihe kadarki 16 günlük süreçte Türkiye'de yayınlanan gazeteler incelenmiş ve Afganistan'daki sürece ilişkin en fazla haberin yapıldığı tarih, gelişmelere gazetelerin yer verme sıklıkları, gelişmelerin gazetelerin birinci sayfalarında nasıl konumlandıkları, haberin ana temasının ne olduğu ve Taliban yönetimine dair yargının ne olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

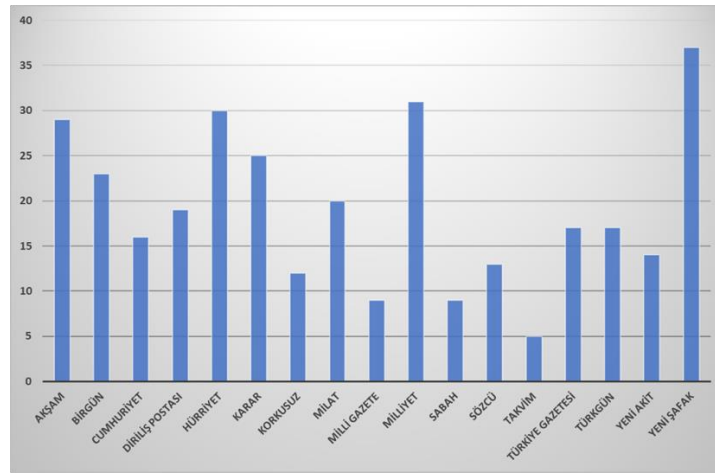
4.1. Afganistan'daki Gelişmelere Dair Gazetelerde Yer Verilen Haberlerin Sıklığı ve Yeri

17 Ağustos 2021-1 Eylül 2021 tarihleri arasında Afganistan'daki gelişmelere gazetelerin yer verme sıklıkları incelendiğinde gazetelerin birinci sayfalarında yer verilen toplam haber sayısının 326 olduğu tespit edilmiştir. Afganistan'daki gelişmelere en sık yer veren gazeteler Yeni

Şafak, Milliyet, Hürriyet, Akşam ve Karar iken; gelişmeleri birinci sayfalarında en az haberleştiren gazeteler ise, Takvim, Milli Gazete, Sabah olmuştur.

Hürriyet, Milliyet, Karar gazeteleri her gün en az bir habere yer verirken Yeni Şafak gazetesi ise haber sayısı bakımından en fazla habere yer veren gazete olmuştur. ABD tahliye uçaklarının hareket ettiği gün yaşananları ise bütün gazeteler okurlarına aktarmıştır.

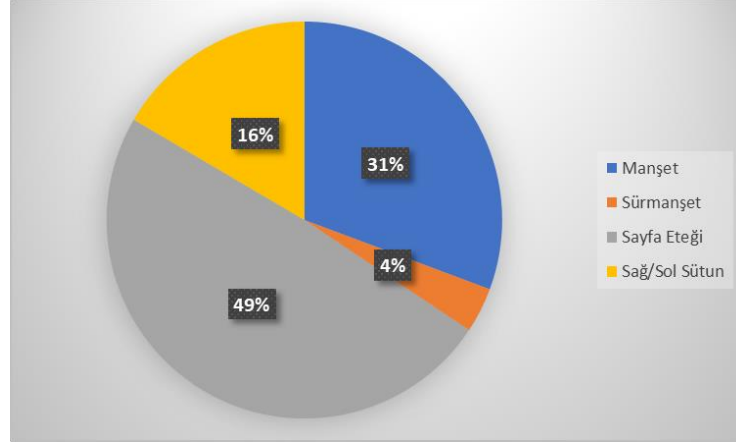
Tablo 1: Gazetelerde Yer Verilen Haber Sıklığı

Afganistan'daki gelişmeleri birinci sayfalarından okurlarına aktaran gazetelerden Yeni Şafak gazetesinde 37 haber, Milliyet gazetesinde 31 haber, Hürriyet gazetesinde 30 haber, Akşam gazetesinde 29 haber ve Karar gazetesinde ise 25 haber yayınlanmıştır. Dolayısıyla bu gazeteler gündem belirleme yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiklerinde Afganistan'daki yeni süreci ve yaşananları Türkiye kamuoyunun gündemine taşıdıkları anlaşılmaktadır. Afganistan'daki gelişmeleri en az haberleştiren Takvim gazetesinde 5 habere, Sabah ve Milli Gazete'de ise 9'ar habere yer verildiği tespit edilmiştir.

Bununla birlikte son ABD askerinin de Afganistan'dan çekildiği 31 Ağustos 2021 tarihi ABD-Afganistan Savaşı açısından önemli bir gündür. Söz konusu güne dair gelişmeleri 1 Eylül 2021 tarihinde yayınlanan Cumhuriyet, Akşam, Korkusuz, Milat, Sözcü, Takvim, Türkiye ve Yeni Akit gazeteleri birinci sayfalarında yer vermemişlerdir.

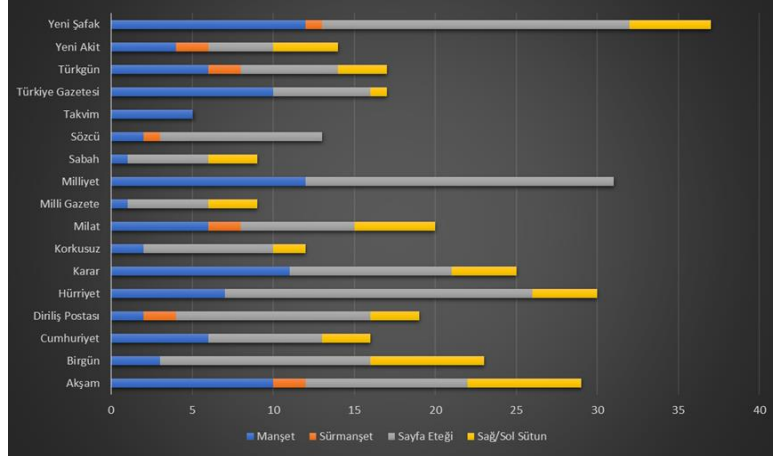
Tablo 2: Yer Verilen Haberlerin Birinci Sayfadaki Yeri

Tablo 2’de yer verildiği üzere Afganistan’daki gelişmelere ilişkin haberlerin gazetelerin birinci sayfalarındaki yeri manşet, sürmanşet, sayfa eteği ve sağ/sol sütun şeklinde sınıflandırıldığında Afganistan’a ilişkin en fazla haberin %49 oranında sayfa eteğinde yer verildiği, en az ise %4 oranında sürmanşette yer verildiği anlaşılmaktadır.

Manşette yer verilen haber oranı %31 iken, haberlerin %16’sının ise birinci sayfanın sağ/sol sütunlarında konumlandırıldıkları görülmektedir. Gazetenin birinci sayfasında birincil öneme sahip olan yerlerin başında gazetenin manşeti gelmektedir. Gazetelerinde manşetlerinde yer verilen haber oranının %31 olması özellikle belli gazetelerin Afganistan’daki gelişmelere birincil derecede önem ve öncelik verdiklerinin göstergesidir.

Tablo 3: Haberlerin Birinci Sayfalardaki Yerlerinin Gazetelere Göre Dağılımı

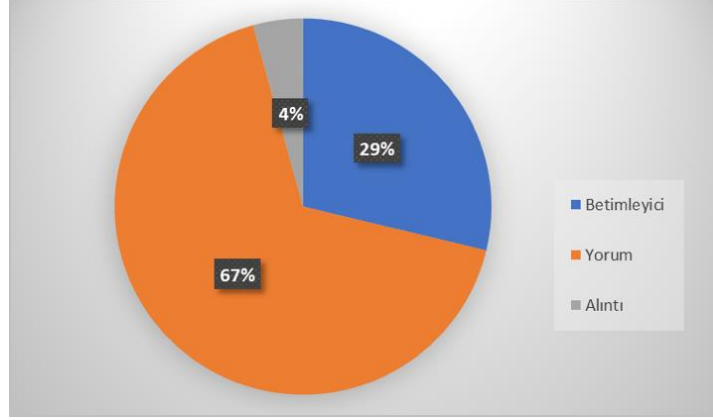

Afganistan'a ilişkin haberleri manşetine en sık taşıyan gazeteler Yeni Şafak, Milliyet, Karar, Akşam ve Türkiye Gazetesi olurken; gelişmeleri manşetine en az taşıyan gazeteler ise Sabah, Milli Gazete, Diriliş Postası, Sözcü, Korkusuz ve Birgün olmuştur. Afganistan haberlerini sürmanşetine taşıyan gazeteler Akşam, Diriliş Postası, Milat, Sözcü, Türkgün, Yeni Akit ve Yeni Şafak gazeteleri olmuştur. Sayfa eteğinde en fazla haber yayınlayan gazeteler ise Hürriyet, Milliyet, Yeni Şafak gazeteleridir.

4.2. Haberlerde Kullanılan Başlık Türleri

Gazetelerde yer verilen haberlerde kullanılan başlıkların türü "betimleyici", "yorum" ve "alıntı" şeklinde sınıflandırılmıştır. Betimleyici başlıklar olayın nesnel bir biçimde aktarıldığı başlıklar şeklinde değerlendirilmiştir. "Yorum" şeklinde değerlendirilen haber başlıkları ise olaya/duruma yönelik gazetenin yorumunun eklendiği, editöryal bir müdahalenin söz konusu olduğu başlıklar olmuştur. "Alıntı" başlıkta ise tırnak işaretinin kullandığı ya da tırnaksız bir biçimde yer verilen, haber kaynaklarının kendi ifadelerinin tercih edildiği başlıklar olmuştur.

Tablo 4: Kullanılan Haber Başlıklarının Türü

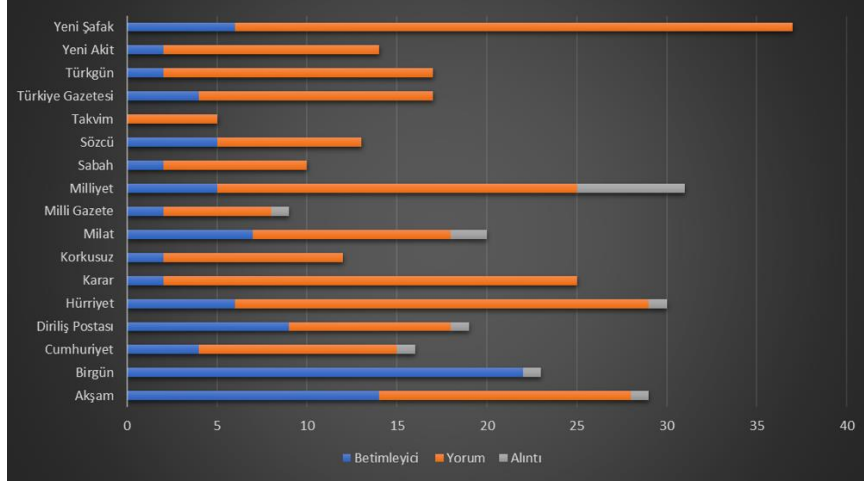

Tablo 4'te de görüldüğü üzere “yorum” kategorisindeki haber oranının %67 olması gazetelerin gelişmeleri okurlarına aktarırken yayın politikalarının olayı/durumu değerlendirme ve aktarmada ciddi bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. “Betimleyici” kategorisindeki başlık oranı %29 iken; olumlu ya da olumsuz yargı bildiren editöryal müdahalenin olmadığı “alıntı” kategorisindeki başlık oranı ise %4'tür. Tablo 4'te yer alan verilerden hareketle gazetelerin Afganistan'daki gelişmeleri okurlarına aktarırken gazetenin ideolojik çizgisinin baskın bir biçimde belirleyici rol oynadığı söylenebilir.

“Yorum” kategorisindeki haber başlıklarında genellikle Taliban'a yönelik olumsuz yargıların ifade edildiği ya da yeni yönetim sürecine dair olumsuz bir beklentinin haberde aktarıldığı saptanmıştır. Zira “yorum” başlık türünün yoğun olarak kullanıldığı gazetelerde Afganistan'daki yeni yönetim sürecine ve Taliban'a yönelik yargının “olumsuz” şeklinde belirlendiği haber sayıları arasındaki paralellik dikkat çekicidir. Yalnızca Yeni Şafak gazetesi bu kümenin dışında kalmaktadır. Yeni Şafak'ta “yorum” başlık türünün yoğun olmasına rağmen Taliban'a yönelik yargı “olumsuz” değildir.

Gazetelerin yer verdikleri haberlerde tercih ettikleri başlık türlerine ilişkin sınıflandırma ayrıntılı bir biçimde Tablo 5'te paylaşılmıştır.

Tablo 5: Kullanılan Haber Başlıkları Türlerinin Gazetelere Göre Dağılımı

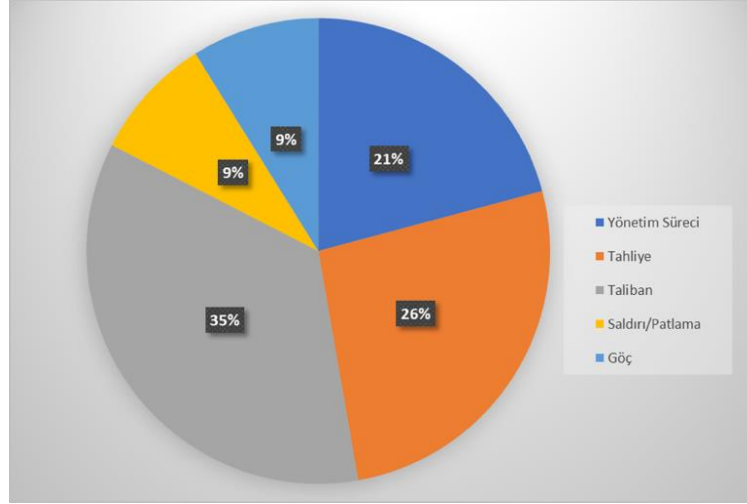

4.3. Haberin Ana Teması

ABD'nin Afganistan'dan çekilme sürecinde yaşananların Türkiye medyasında ağırlıklı olarak hangi gelişmeler ekseninde ele alındığı incelendiğinde;

- Afganistan'daki yeni "yönetim süreci",
- ABD ve diğer güçlerin çekilmesiyle bağlantılı olarak "tahliye",
- Ülkede yönetime geçen aktör olarak "Taliban",
- Tahliye sürecinde yaşanan "saldırı/patlama" türü olaylar,
- Taliban'ın yönetime gelmesiyle birlikte Afganistan'dan İran ve devamında Türkiye'ye geçecek olası bir "göç" hareketi şeklindeki temalar ön plana çıkmaktadır.

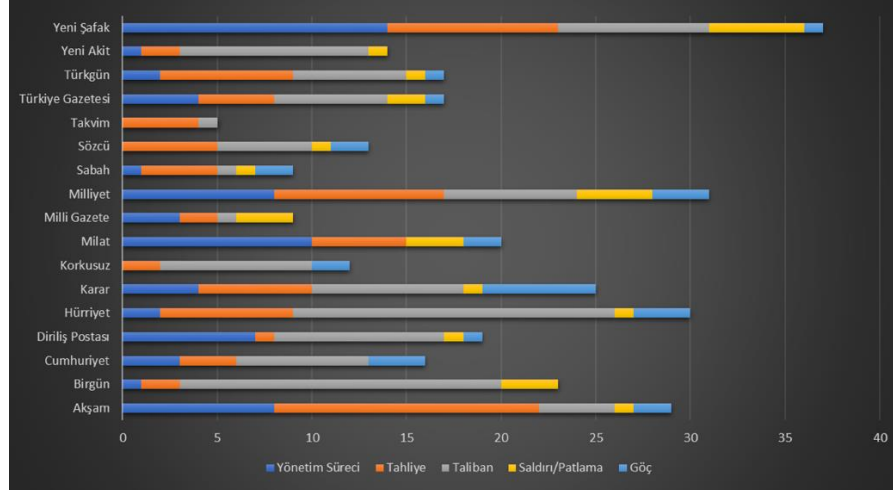
Tablo 6: Gazetelerde Yer Verilen Haberlerin Ana Teması

Tablo 6'da yer verildiği üzere gazetelerde yer bulan haber içerikleri incelendiğinde en fazla haberin %35 oranında "Taliban" konu edinilerek gelişmelerin okurlara aktarıldığı anlaşılmaktadır. Haberlerin %26'sında ise ABD'nin Afganistan'dan çekilme süreci tahliyeler ekseninde okurlara sunulmuştur. "Yönetim süreci"nin ana tema olduğu haberler %21'lik kısmı oluştururken; "göç" ve "saldırı/patlama" haberleri ise %9'luk dilimlere sahip olmuştur.

Başlık türlerinden "yorum" ile haberlerin ana temalarından "Taliban" haberleri arasındaki ilişki dikkat çekicidir. Gazeteler Taliban'ın ana tema edinildiği haberleri "yorum" kategorisindeki başlıklar ile okurlarına sunmuşlardır. Söz konusu ilişki Taliban'a dair gelişmelerin editöryal müdahalede bulunularak haberleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 7: Haberlerin Ana Temalarının Gazetelere Göre Dağılımı

ABD'nin çekilmesiyle birlikte Taliban'ın yönetime geçtiği Afganistan'da yeni yönetim süreci Yeni Şafak, Milat, Akşam, Milliyet ve Diriliş Postası gazeteleri tarafından sıklıkla gündeme getirilmiştir.

“Tahliye” haberlerine en fazla Akşam, Yeni Şafak ve Milliyet gazetelerinde yer verilirken; Taliban'ın haberin ana teması olduğu haber içeriklerine ise en fazla Birgün, Hürriyet ve Yeni Akit gazetelerinde rastlanmıştır. “Saldırı/patlama” haberlerine Cumhuriyet, Korkusuz ve Takvim haberleri birinci sayfalarında hiç yer vermemişlerdir. “Göç” konusunu en sık gündeme taşıyan gazete ise Karar gazetesi olmuştur. Karar gazetesi, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesinin Türkiye'ye etkilerini göç konusu ekseninde değerlendirerek süreci Türkiye'nin iç siyasetiyle ilişkili bir gündem şeklinde okurlarına sunmuştur.

“Tahliye” temalı haber içeriklerinde ABD askerlerinin tahliye sürecinde yaşanan izdihamlar ve Afganistan'da bulunan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vatandaşlarının Türkiye'ye getirilme aşamalar yoğun olarak işlenmiştir. Tahliye sürecinde Türkiye'nin kendi ülke vatandaşlarını başarılı bir biçimde tahliye ettiği mesajı ön plana çıkarılmıştır.

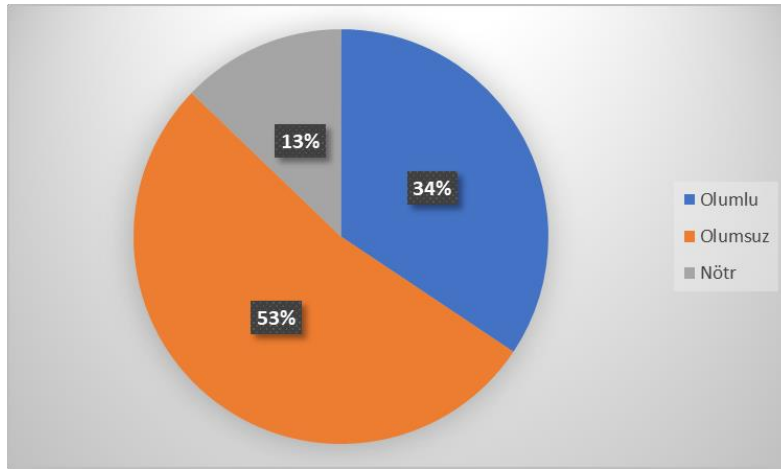
Afganistan'da ABD'nin ülkeden çekilmesiyle birlikte Taliban'ın yönetime gelmesi ve geri çekilme sürecinin Taliban ekseninde ele alınmasına zemin hazırlamıştır. Yeni yönetim sürecinin etkin aktörünün Taliban olması, gazetelerin Taliban'a yönelik tutumlarının

Afganistan'daki gelişmeleri okurlarına aktarma biçimleri üzerinde önemli ölçüde belirleyici olmuştur.

4.3. Taliban Yönetimine Yönelik Tutum

Gazetelerde yer verilen haberler incelendiğinde Taliban yönetimine ilişkin tutum “olumlu”, “olumsuz” ve “nötr” şeklinde sınıflandırılmıştır. “Olumsuz” haber içerikleri %53 oranındayken, “olumlu” haber oranı %34, “nötr” haber oranı ise %13’tür.

Tablo 8: Haberde Taliban Yönetimine Yönelik Yargı

“Olumlu” şeklinde kodlanan haber içeriklerinin büyük bir çoğunluğunun Yeni Şafak, Milat, Diriliş Postası ve Yeni Akit oluştururken; “olumsuz” haber içeriklerinin yer aldığı gazetelerin başında ise Hürriyet, Karar, Akşam, Birgün, Milliyet ve Sözcü gibi gazeteler gelmektedir. Milliyet gazetesi aynı zamanda en fazla “nötr” haberin yer verildiği gazete olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Olumsuz” haber içeriklerinde Taliban’ yönelik olumsuz yargı bildirilirken -Birgün, Sözcü ve Cumhuriyet gazetelerinde olduğu gibi- Taliban “şeriat yönetimi”, “insanları katleden”, “gerici ve yobaz” şeklinde ifade edilmiş ve söz konusu grup üyelerinin Afganistan’da kendilerine karşı çıkacak insanları katledecekleri görüşü savunulmuştur.

Öte yandan başlık türünün “yorum” kategorisindeki haber oranı ile olumsuz haber oranı arasındaki paralel bir ilişki dikkat çekmektedir. Gazetelerde en fazla olumsuz haberin Akşam gazetesinde “Tahliye”

kategorisinde, Birgün ve Hürriyet gazetelerinde “Taliban” kategorisinde, Karar gazetesinde ise “göç” kategorisinde yer aldığı saptanmıştır.

Taliban’a yönelik “olumlu” yargı içeren haberler incelendiğinde ise ABD’nin Afganistan’dan çekilmiş olması, işgalin sona ermesi üzerinde durulduğu ve Taliban’ın ülkenin yerel unsuru olma durumunun, Türkiye ile ilişkiler konusunda yapılan olumlu açıklamaların ön plana çıkarıldığı tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

ABD’nin Afganistan’dan çekilme süreci yalnızca bölge ülkeleri için değil uluslararası siyaset açısından önem arz etmesi hasebiyle dikkatle takip edilen bir süreç olmuştur. Gelişmelerin dünya kamuoyu ile paylaşılması hususunda medya kritik bir rol oynamıştır. Pek çok ülkenin basın mensubu bölgede bizzat bulunarak yaşananları anlık olarak aktarmıştır.

Türkiye basını da gelişmeleri takip etmek için hem bölgede bulunarak hem de diğer uluslararası haber ajanslarından edindikleri bilgileri gazete, televizyon, internet siteleri gibi çeşitli mecralar aracılığı ile duyurmuşlardır. Bu çalışmada Türkiye’deki yazılı medyanın ABD’nin Afganistan’dan çekilme sürecinde yaşananları ne sıklıkla ve nasıl bir bakış açısı ile aktardıkları incelenmiştir. Çalışma kapsamında içerik analizine dahil edilen gazetelerde sürecin birbirinden farklı bakış açıları ile değerlendirildiği ve okurlara aktarıldığı saptanmıştır.

Gazeteler kendi ideolojik yaklaşımları doğrultusunda sürecin aktörlerini konumlandırmış ve yaşananları kamuoyu ile paylaşmışlardır. Gelişmelere ilişkin yer verilen haber sayılarında ciddi gazeteler arasında çok ciddi farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sınırlılıkları çerçevesinde tahliyelerin devam ettiği 16 günlük süreçte gelişmeleri haber sayısı bakımından en fazla gündemleştiren gazete Yeni Şafak olurken; Hürriyet, Milliyet, Karar gibi gazetelerin de her gün en az bir habere yer ayırdıkları saptanmıştır.

İncelenen gazetelerin 16 günlük süreçte Amerika’nın Afganistan’dan çekilmesine ilişkin yer verdikleri haberlerin yerleri arasında da ciddi farklılıklar söz konusu olmuştur. Gazetelerin birinci sayfalarında Afganistan’daki gelişmelere dair haberlerin büyük oranda sayfa eteğinde, Yeni Şafak, Milliyet, Karar, Akşam ve Türkiye Gazetesi gibi gazetelerde ise manşete taşınarak okurlar ile paylaşıldığı tespit edilmiştir. Birinci sayfanın çeşitli yerlerinde Afganistan’a ilişkin haberlerin yer alması söz konusu sürecin Türkiye medyası açısından önemini göstermektedir.

Gazeteler, ABD'nin geri çekilme sürecini aktarırken birbirinden çok farklı konu başlıklarını ön plana çıkararak gelişmeleri aktarmışlardır. Çekilme sürecine dair oluşturulan gündemler arasında Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Sözcü'de ön plana çıkan söylemler bu gazetelerin Afganistan iç siyaseti ve sosyolojisine ilişkin yeteri düzeyde bilgi sahibi olmadıklarını ortaya koymaktadır. Zira ideolojik görüşü üzerinden Taliban'a dair değerlendirmeler yapılırken, Afganistan toplumunun temel değer ve yargıları göz ardı edilerek, Taliban toplumdan ayırıştırılmış ve adeta şeytanlaştırılmıştır. Söz konusu dört gazete Afganistan'da yeni yönetim sürecinde Taliban'ın söz sahibi olması durumuna odaklanmış ve gelişmeler bu ekseninde irdelenmiştir. Bu gazetelerde Taliban yönetiminin dinsel kimliği üzerinden sürece yönelik bir olumsuzlama ön plana çıkmaktadır.

Amerika'nın Afganistan'dan çekilme sürecine ilişkin oluşturulan gündemler arasında Karar gazetesinin süreci aktarırken ön plana çıkardığı "göç" teması da dikkat çekicidir. Karar gazetesi çekilme sürecini okurlarına aktarırken olası bir göç dalgasına dikkat çekmiş ve bu çerçevede en fazla habere yer veren gazete olmuştur. Yer verilen haberlerde olası bir göç dalgası Türkiye'ye yönelik yeni bir "tehdit" algısı ile işlenmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen gazetelerde ayrıca Afganistan ve Türkiye ilişkileri özelinde değerlendirmelere sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Bu hususta Türkiye'den yapılan açıklamalar doğrultusunda Afganistan'daki yeni süreç ve aktörlere yönelik yargı belirginleşmeye başlamıştır. Bu durum Türkiye'de medya ile siyaset arasındaki yakın ilişkinin önemli bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Acet, G. S., & Doğan, F. (2017). 11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 59-76.
- Atabek, G. Ş. (2007). *Medya Metinlerini Çözümlemek*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Berelson, B. (1952). *Content Analysis In Communication Research*, New York: Hefner.
- Cohen, B. C. (1963). *The Press and Foreign Policy*, Princeton University Press, Princeton.

- Demirtepe, M. T., & Erdoğan, İ. (2013). Obama'nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik. *Güvenlik Stratejileri*, 49-83.
- Duran, Ragıp (2000). *Medyamorfoz*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (1990). *İletişim ve Toplum*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Fox, D. J. (1969). *The Research Process in Education*, New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Güney, A., & Gökcan, F. (2010). The 'Greater Middle East' as a 'Modern' Geopolitical Imagination in American Foreign Policy. *Geopolitics*, 22-38.
- hurriyet.com. (2001, 12 11). *Afganistan'ın yeniden yapılanması konferansı Japonya'da başladı*. hurriyet.com: https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/afganistan-in-yeniden-yapilanmasi-konferansi-japonya-da-basladi_ID393413/ adresinden alındı
- İrvan, S. (1997). *Medya Kültür, Siyaset*. Ankara: Ark Yayınları.
- McComb, M. and Sha, D. L. (1972). *The Agenda Seing Fncion of Ma Media*, Public Opinion Quarterly, 36 (2), 176-184.
- Rad, A. F., Derkhor, M., & Sadati, S. H. (2012). Berresiyeye Revende Devlet-Millet Sazi Der Afganistan ve Mevaneye Pisheru. *Daneshname*, 113-133.
- Severin J. W. e Tankard W. J. (1994). *İletişim Kuramları Çev. Ali Atıf Bir*, Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi.
- voanews. (2021, 07 19). voanews.com: <https://ir.voanews.com/a/september-11-2001-anniversary-terrorist-attack-6221810.html> adresinden alındı.
- Yüksel, E. (2001). *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yüksel, E. (2004). *Medya Güvenlik Kurulu-28 Şubat Sürecinde Medya, MGK ve Siyaset Bağlantısı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayınları.
- Gazeteler**
- Akşam, Birgün, Cumhuriyet, Diriliş Postası, Hürriyet, Karar, Korkusuz, Milat, Milli Gazete, Milliyet, Sabah, Sözcü, Takvim, Türkiye Gazetesi, Türkgün, Yeni Akit, Yeni Şafak.